
PROGRAMUL NAȚIONAL „MEMORIA MOLDOVEI”: COOPERAREA ȘI COLABORAREA ÎNTRE BIBLIOTECI, MUZEE ȘI ARHIVE

Veronica COSOVAN,
șefa secției Carte veche și rară, BNRM

Rezumat: În societatea modernă, bibliotecile, ca deținătoare de valori culturale, joacă un rol important în modelarea personalității, sporirea spiritului de mândrie națională, întărirea autorității țării pe arena internațională. Printre funcțiile principale ale bibliotecilor naționale este funcția memorială, care prevede prezervarea memoriei naționale, conservarea, valorificarea și oferirea accesului la informații noilor generații. Printre directivele prioritare de ultimă oră ale bibliotecilor este asigurarea disponibilității bunurilor culturale, promovarea protejării patrimoniului cultural documentar. Articolul propus analizează stadiul actual al Programului Național „Memoria Moldovei”, al cărui scop este orientat pe salvarea patrimoniului cultural documentar din biblioteci, muzee și arhive.

Pentru prima dată, autoarea propune noi ajustări în legislația de bibliotecă și cea din domeniul patrimoniului cultural național pentru a oferi statut juridic oficial patrimoniului cultural documentar din țară.

Cuvinte-cheie: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, patrimoniul cultural, Programul Național „Memoria Moldovei”, legislația de bibliotecă, colecții de patrimoniu.

Abstract: Libraries - holders of cultural values - play an important role in shaping of personality in modern society, enhancing of spirit of national pride and strengthening the country's authority in the international scene. Among the main functions of the national libraries the memorial one is of utmost importance.

It foresees the preservation of the national memory, conservation, valorization and provision of access to this information for new generations. Among the cutting-edge priority directives for libraries are those to ensu-

re the availability of cultural assets, to promote the documentary cultural heritage protection. The article examines the current state of the “Memory of Moldova” National Program, which aims to safeguard the documentary cultural heritage of libraries, museums and archives.

For the first time the author proposes adjustments in legislation both in library science and in national cultural heritage, oriented to provide official legal status to our country’s documentary cultural heritage.

Keywords: *National Library of the Republic of Moldova, cultural heritage, “Memory of Moldova”, library legislation, heritage collections.*

Una dintre cele mai importante premise pentru existența spirituală a generațiilor viitoare este moștenirea culturală a fiecărui popor. Este important ca această moștenire să existe nu doar ca memorie istorică, ca experiență de autocunoaștere, ci și ca forță efectivă de transformare spirituală, de educație a națiunii, de mișcare a sa pe calea progresului și a perfecțiunii morale.

Moștenirea culturală reprezintă setul de valori materiale și spirituale care trebuie să rămână relevante dincolo de timp și spațiu, să fie transmise din generație în generație, din epocă în epocă în toată diversitatea lor. Conceptul de patrimoniu cultural include tradițiile și inovațiile. Dacă tradițiile permit păstrarea caracterului unic al culturii, atunci inovațiile asigură dezvoltarea culturii.

Republica Moldova are o moștenire culturală foarte variată, fiind exprimată prin diverse forme și concentrată în mare parte în fondurile bibliotecilor, arhivelor și muzeelor țării. Aceste instituții stochează colecții bogate de documente scrise de mână sau tipărite, cele mai vechi datând din secolul al XIV-lea. Este bine cunoscut faptul că Moldova a suferit de-a lungul istoriei pierderi semnificative ale valorilor istorice și culturale. Vestigiile documentare au suferit cel mai mult, fiind distruse în timpul războaielor sau exportate în afara țării [4, p. 8-9]. Colecții unice de cărți au fost dispersate și împrăștiate în alte țări, ajungând astăzi să reprezinte o parte considerabilă din patrimoniul documentar al altor state [2, p. 95-99].

Una din cele mai semnificative instituții de cultură din țară, care

are în gestiunea sa exemplare de documente ce fac obiectul patrimoniului cultural, este Biblioteca Națională a Republicii Moldova [1, p. 22-30]. Tezaurul său conține manuscrise vechi, care reflectă traseul istoric al poporului, și au o semnificație culturală mondială și națională. Ca toate bibliotecile naționale ale lumii, Biblioteca Națională deține funcția memorială, care prevede conservarea, prezervarea și valorificarea patrimoniului cultural național al țării. Păstrarea pentru posteritate a moștenirii culturale documentare este o problemă actuală pentru majoritatea țărilor lumii și se află în centrul atenției organizațiilor internaționale, care au elaborat programe orientate spre prezervarea moștenirii culturale mondiale. Un exemplu în acest sens ar fi Programul „Preservation and Conservation”, lansat în 1986 de una dintre instituțiile europene de specialitate, și anume IFLA; Programul „Mémoire du monde” lansat de UNESCO în 1992 etc.

În cadrul Conferinței Generale de la Viena a IFLA din 1986, au fost trasate directivele activității la nivel mondial în domeniul conservării patrimoniului documentar și propusă ideea de a fi elaborate programe naționale de conservare și restaurare în toate țările lumii. Situația în care se află patrimoniul imprimat al Republicii Moldova a impus promovarea unor măsuri întru salvagardarea acestuia. În anul 1998 a fost elaborat, sub egida Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, Programul Național „Memoria Moldovei”, după modelul Programului Internațional „Mémoire du Monde” [5], realizat împreună cu alte 8 biblioteci, 5 muzee de nivel național și Arhiva Națională. Cadrul Programului „Memoria Moldovei” precizează definițiile și noțiunile cu care operează Programul „Memoire du Monde”, însă cu unele adaptări la specificul Republicii Moldova. Misiunea programului - *salvagardarea patrimoniului documentar al Republicii Moldova, prin cooperare la nivel național, îmbunătățirea gestionării fondurilor patrimoniale, dezvoltarea și diversificarea căilor de acces și comunicare la el*. Obiectivele fundamentale ce au stat la baza creării Programului Național „Memoria Moldovei” au fost orientate spre:

- identificarea patrimoniului național documentar și includerea

în registrul programului;

- conservarea și prezervarea patrimoniului documentar;
- valorificarea și asigurarea accesului necondiționat la patrimoniul documentar;
- conștientizarea importanței prezervării și salvărdării acestuia.

Gestiunea eficientă a programului este asigurată de Comitetul Național „Memoria Moldovei” și secretariat. Comitetul Național este constituit din reprezentanții bibliotecilor științifice, muzeelor și Arhivei Naționale, sarcinile cărora sunt: identificarea elementelor de patrimoniu susceptibile de a fi înscrise în Registrul „Memoria Moldovei”; gestiunea generală a fondurilor colectate pentru finanțarea proiectului, coordonarea și controlul activităților la nivel național; ținerea Registrului „Memoria Moldovei” în strânsă cooperare cu organismele guvernamentale și neguvernamentale. Secretariatul asigură gestionarea administrativă a programului, adică furnizarea serviciilor de secretariat către Comitetul Consultativ Internațional, gestionarea documentației privind normele, propunerile de înregistrare, controlul detaliat al programului.

Programul „Memoria Moldovei” este structurat în partea teoretică și practică. În partea teoretică sunt expuse principalele teze generale de care s-a ținut cont la elaborarea programului, se precizează definițiile și noțiunile cu care operează. În linii generale, sunt cele propuse de Programul „Memoria Lumii”, cu unele adaptări la specificul Republicii Moldova. Partea practică a Programului „Memoria Moldovei” o reprezintă registrul programului, care constă dintr-o listă a tuturor elementelor patrimoniului cultural documentar, aflate în gestiunea celor 14 instituții de depozitare de documente patrimoniale. Acest registru include 17 580 de dosare arhivistice pe diverse teme, repertoriul semnelor și inscripțiilor lapidare rupestre, vestigiile tradițiilor orale și arhaice, piese de tapiserie din sec. XVIII-XX cu valoare de unicat în lume, manuscrise, cărți, publicații seriale, colecții personale și instituționale, documente grafice. Documentele patrimoniale reflectate în Registrul Programului Național „Memoria Moldovei”, sunt

structurate în 3 compartimente, după cum urmează:

1. Partea I: Documente patrimoniale păstrate pe teritoriul Republicii Moldova;

2. Partea a II-a: Documente moldovenești păstrate în afara teritoriului Republicii Moldova – include manuscrise din sec. XIII-XIX; cărți; publicații seriale;

3. Partea a III-a: Documente de proveniență străină păstrate în Republica Moldova – cuprinde cărți inclusiv din colecția Koch, editate până la 1725, atlase, hărți etc.

Alegerea, prezentarea și includerea documentelor în registru are loc conform Metodologiei de prezentare a documentelor patrimoniale în Registrul Programului Național „Memoria Moldovei”. În prima parte, documentele sunt clasificate după importanța lor:

► documente de importanță internațională = documente sau colecții de unicat păstrate numai în Republica Moldova, dar care reprezintă cultura noastră ca parte integrantă a celei universale;

► documente de importanță națională – documentele vechi și rare, păstrate în Republica Moldova, exemplarele cărora se mai păstrează și în alte țări;

► documente de importanță teritorială – documentele tipărite în sau despre teritoriul dat, exemplarele cărora se păstrează în mai multe colecții din republică.

Primii pași în completarea registrului au fost întreprinși începând cu anul 1998, în baza informațiilor prezentate de instituțiile participante. Tot atunci a demarat procesul de consultare a lucrărilor științifice, a bazelor de date și cataloagelor electronice specializate pentru a identifica documente moldovenești păstrate în afara teritoriului țării. În perioada anilor 2002-2004, au fost efectuate lucrări de identificare a documentelor patrimoniale prin trierea fondurilor instituțiilor participante, de către grupul de lucru alcătuit din colaboratorii Bibliotecii Naționale din cadrul secției Carte vechi și rară, care au identificat și descris particularitățile individuale ale fiecărui exemplar depistat.

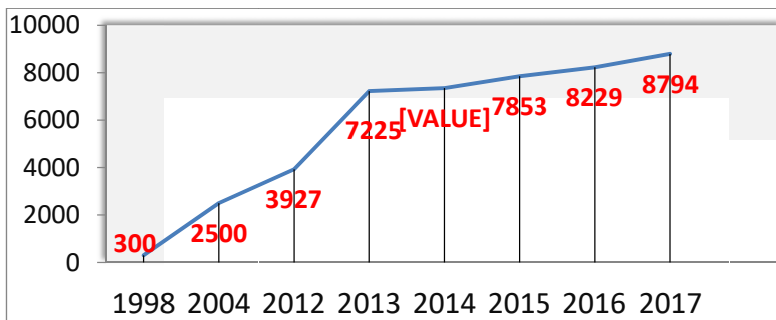

Figura nr. 1. **Dinamica evoluției Registrului Programului Național „Memoria Moldovei”**

Includerea documentelor în registru s-a realizat conform criteriilor de identificare a documentelor patrimoniale stipulate în Metodologia de prezentare a documentelor patrimoniale în Registrul Programului Național „Memoria Moldovei”. Criteriile generale se referă la vechimea, raritatea, starea de conservare, iar cele de ordin special, la valoarea istorică și documentară, valoarea memorială, importanța autorului sau atelierului din care provine, autenticitatea lucrării și calitatea formală. Aplicarea criteriilor de identificare a documentelor patrimoniale este un lucru dificil și are caracter dublu: obiectiv și subiectiv.

Cea mai voluminoasă parte a registrului este partea I, în care sunt reflectate 9 039 de titluri din colecțiile instituțiilor participante.

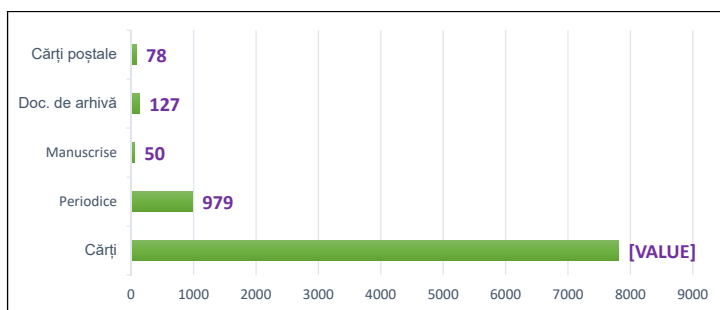

Figura nr. 2. **Redistribuirea documentelor din partea I a Registrului Programului Național „Memoria Moldovei” după tipul lor**

Potrivit însemnărilor din registru, cea mai mare contribuție îi revine Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, care a identificat 4 633 de unități din patrimoniul cultural. Contribuția celorlalte instituții participante la completarea primei părți a Registrului Programului Național „Memoria Moldovei” se prezintă în felul următor:

Nr.	Denumirea instituțiilor participante la Programul Național „Memoria Moldovei”	Număr de înregistrări în Registrul Programului Național „Memoria Moldovei”
1	Arhiva Națională a Republicii Moldova	1 750
2	Biblioteca Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei	1 381
3	Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alecă Russo”, Bălți	42
4	Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Republica Moldova	33
5	Biblioteca Științifică Centrală a Universității Pedagogice din Tiraspol	2
6	Biblioteca Republicană Științifică Agricolă a Universității Agrare de Stat din Moldova	80
7	Camera Națională a Cărții	136
8	Muzeul de Literatură Română „M. Kogălniceanu”	431
9	Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei	264
10	Muzeul Național de Arte Plastice	28
11	Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei	242
12	Muzeul Pedagogic Republican	8
13	Biblioteca „Ovidiu”, filiala BM „B. P. Hasdeu”	9

Inițial, înregistrarea exemplarelor documentelor patrimoniale a fost efectuată în baza descrierii bibliografice specifice pentru documentele vechi și rare, structura căreia include atât informații bibliografice generale despre publicația respectivă, cât și caracteristicile individuale ale exemplarului.

Pentru a atrage atenția asupra necesității concentrării eforturilor în completarea centralizată a Registrului „Memoria Moldovei”, pe parcursul anilor, Biblioteca Națională a organizat un șir de întruniri cu partenerii programului „Memoria Moldovei”. Astfel, la 15 decembrie 2017 a fost organizată masa rotundă cu tema „Programul Național «Memoria Moldovei». Realizări și perspective”. În cadrul evenimentului s-a pus în discuție structura pașaportului de conservare pentru documentele de patrimoniu, care, preventiv, a fost elaborat de către colaboratorii secției Carte veche și rară. În anul 2018, în contextul Anului European al Patrimoniului Cultural și Zilelor Europene ale Patrimoniului, s-a desfășurat masa rotundă cu tema „Patrimoniul național digital: discuții și colaborare”, în cadrul căreia reprezentanți ai 10 instituții au adus în discuție bunele practici privind digitizarea, dinamica dezvoltării Registrului Național „Memoria Moldovei” (1998-2017).

Paralel cu completarea Registrului Programului Național „Memoria Moldovei”, Biblioteca Națională a lucrat și lucrează la implementarea unui șir de proiecte care vizează prezervarea patrimoniului cultural național pe termen lung, orientate să asigure salvagardarea moștenirii culturale comune. De rând cu identificarea, conservarea și asigurarea accesului deschis la patrimoniul documentar, au fost efectuate lucrări de valorificare a conținutului registrului, prin elaborarea cataloagelor de colecție ale publicațiilor, ce fac obiectul Programului „Memoria Moldovei”.

Din păcate, de-a lungul celor 24 de ani de la lansarea Programului Național „Memoria Moldovei”, fiecare bibliotecă, muzeu și Arhiva Națională desfășoară în mod izolat și nesistematic activități legate de prezervarea patrimoniului documentar. Muzeele au im-

plementat programe de evidență electronică a patrimoniului muzeal și de formare a bazei de date privind bunurile culturale mobile aflate în proprietatea lor. Agenția Națională a Arhivelor din Republica Moldova a digitalizat cu suportul Guvernului Estoniei 250 000 de documente istorice.

Cu regret, Registrul Programului Național „Memoria Moldovei” a fost promovat și actualizat doar prin efortul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. Este însă nevoie de a atrage atenția și altor manageri și specialiști în domeniu asupra problemei prezervării patrimoniului cultural documentar, dar, în primul rând, este nevoie de a atrage atenția legiuitorului, pentru a fi ajustată legislația în vigoare. Deși în articolul 31, alineatul 1, din Legea cu privire la biblioteci găsim termenul de „patrimoniul național de documente de bibliotecă”, este nevoie de introdus un articol separat în care să fie clar stipulată noțiunea de „patrimoniul documentar”, al cărui constituent definitoriu să fie cartea de patrimoniu, deoarece prin conținutul ei intrinsec, prin vechime și raritate, ea capătă o importanță aparte în cadrul valorilor culturale ale unui popor. Acest articol ar deveni baza juridică pentru reglementarea problemei conservării și utilizării patrimoniului documentar. Din păcate, acest termen se regăsește la moment doar în Standardul interstatal 7.87-2003 „Книжные памятники”, în care se spune că *patrimoniul documentar* reprezintă „cărți scrise de mână și tipărite, colecții de cărți, care au caracteristici remarcabile spirituale, estetice, tipografice sau documentare cu valoare științifică, istorică sau culturală semnificativă și protejată prin norme legislative speciale”. O schimbare în acest sens ar fi bine de făcut și în Legea nr. 280 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, în care patrimoniul documentar să se regăsească individual, ca parte componentă a patrimoniului cultural național mobil, alături de bunurile arheologice. După părerea noastră, este nevoie de revăzut și lărgit Regulamentul privind registrul de stat al patrimoniului cultural mobil, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1111 din 11 septembrie 2003, care se referă doar la patrimoniul

cultural mobil din cadrul muzeelor. Un alt pas ar fi ca guvernul să înainteze Programul Național „Memoria Moldovei” la nivel de act normativ, pentru a oferi un statut juridic evidenței înregistrărilor documentelor patrimoniale, care, în perspectivă, ar putea fi baza unui catalog electronic comun, și a unui eventual program național pentru prezervarea colecțiilor de biblioteci din Republica Moldova.

Ajustările legislative ar conferi patrimoniului documentar din Registrul „Memoria Moldovei” un statut legal, în calitate de obiect protejat de stat, și ar putea contribui la implementarea procedurii de clasare a bunurilor culturale mobile stipulate în aceeași Lege nr. 280. Schimbările sugerate ar introduce în cadrul legal conceptul de „patrimoniu documentar” și ar permite întocmirea unor acte normative, care reglementează lucrările cu acest tip de documente la nivel național, asigurându-se prezervarea pe scară largă a patrimoniului documentar. Și desigur că prin demararea acestor inițiative legislative, Biblioteca Națională a Republicii Moldova s-ar ajusta Programului Internațional „Mémoire de Monde”, inițiat și patronat de UNESCO.

În concluzie, putem afirma că Registrul Programului Național „Memoria Moldovei” a fost creat pentru a unifica, sistematiza și a asigura evidența centralizată a patrimoniului documentar din Republica Moldova, pentru a asigura protecția și valorificarea acestuia prin diverse produse: conținut digital, cataloage tradiționale, baze de date etc. Completarea Registrului Programului Național „Memoria Moldovei” are o mare importanță științifică, informațional-bibliografică și științifico-metodologică. Însemnările din registru sunt un instrument valoros de referință pentru angajații depozitelor naționale și teritoriale de carte, care lucrează cu documentele patrimoniale.

Referințe bibliografice:

1. COSOVAN, Veronica. Colecțiile de patrimoniu: conținut, acces, valorificare. In: Biblioteca Națională a Republicii Moldova – meridianul zero al sistemului național de biblioteci (1991-2016). Chișinău, 2016, pp. 22-30.

2. COSOVAN, Veronica. Omagiu „Străjerilor” patrimoniului documentar al BNRM. Chișinău: BNRM, 2017. 248 p.
3. COSOVAN, Veronica. Patrimoniul documentar al Moldovei istorice. Arealul geografic și filierele de înstrăinare. In: Magazin bibliologic. 2015, nr. 1-4, pp. 95-99.
4. MEMORIA lumii: principii directe pentru salvarea patrimoniului documentar. In: Magazin bibliologic. 1997, nr. 1, pp. 11-52.
5. RĂU, Alexe. De la „Mémoire du Monde” la „Memoria Moldovei”. In: Rău, Alexe. Există un Dumnezeu al bibliologiei. Chișinău: MUSEUM, 2000, pp. 78-83. ISBN 9975-905-19-6.
6. КОСОВАН, В. Ф. Деятельность Национальной библиотеки Республики Молдова по обеспечению сохранности книжного наследия. In: Матэрыялы міжнароднага кангрэса «500 гадо» беларускага кнігадрукавання». Частка 1. Минск, 2017, pp. 29-33.